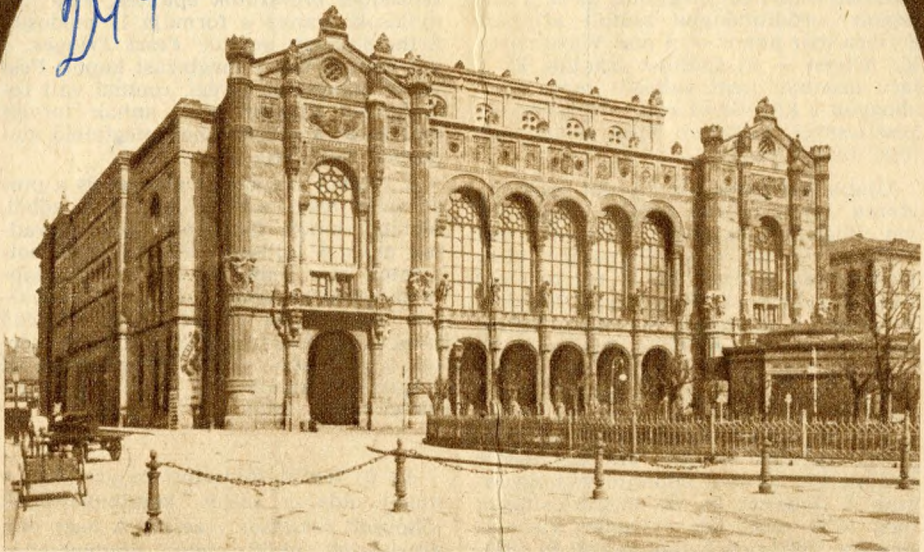


# A PESTI VIGADÓ

244



A Vigadó a második világháború előtt.  
Előtte az akkoriban közismert „Hangli” söröző pavilonjával

»Alkalmam volt végignézni két álarcosbált is, egyet Budán, egyet Pesten. Mivel a sarkantyú itt nemzeti viselet, az álarcosbálba is sarkantyús csizmával mennek a férfiak. Nagyon természetes, hogy kivált az itteni gyors tánc közben sok ruhát összetépnek, sok női bokát megsértenek... A bálterem Pesten és Budán is elég nagy, hatszáznyolcszáz személyt is befogadhat. A feltűnően szép maszkok igen ritkák, annál gyakoribbak azonban a szép arcok és alakok. Nem emlékszem, hogy a világ valamelyik helyén ennyi sok szép nőt láttam volna egyszerre, mint itt« — írja Joachim C. von Hoffmannseg gróf német természetbúvár, aki 1793—94 között járt Magyarországon.

dezek. Budán az első tánctermet 1760 körül építették, hogy az addig inkább vendégfogadókban rendezett táncmulatságokat előnyösebb környezetben tartsák meg. A nagyobb városok tánctermeit aztán általában úgy építették, hogy színelőadások rendezésére is alkalmasak legyenek. Mária Terézia hatóságai a táncok rendezőit megadóztatták, és az így szerzett összeget iskolák, kórházak, szegényházak javára fordították. Persze a tánctermeken kívül a pest-budai fogadóknak is tovább folytatók a mulatságok, egészen addig, amíg a pesti városi tanács 1773. január 15-én kelt rendeletével már csupán ötnek adott erre engedélyt, azt is csak farsang idejére. A 18. század végén, a 19. század elején a gazdaságilag erősödő polgárságnak a társadalmi élet, a műveltség és a szórakozás iránti igényei megnövekedtek. Így merült fel egy kü-

Nyilvános bálakat nálunk először — az 1740-es években — Pozsonyban ren-

lön — bálók, zenei és színelőadások rendezésére egyaránt alkalmas — *vigadó*, akkori nevén *redut*\* építésének a gondolata.

Abban az időben egyetlen állami színháza volt Pestnek. Ezt az úgynevezett rondellát is a mai Régiposta utca Duna-parti torkolatánál álló egykori pesti kör alakú városerődítményből alakították át 1771-ben. Az erőteljesen fejlődő várost azonban már nem elégítette ki ez a középkori erődítménybe zsúfolt színház. E célra már akkor — a mai Vörösmarty tér helyén — új épületet szántak. Ez a terv azonban nem valósult meg, mint ahogyan a következő sem, amelynek elkészítésével 1802-ben Hild János építész bízta meg.

Újabb halogatás után végül 1806-ban *Aman János* udvari építész vigadótervet elfogadták, és az épület helyét a mai Vörösmarty tér és a Duna-part közti telektömbre jelölték ki. A tér felé eső részre (a későbbi *Haas*-palota helyére) épülték a színházat magában foglaló épületet, a Duna felőli oldalra szánták a jánctermet és tartozékait. Az előbbi 1812-re készült el, az utóbbinak akkor még csak az alapjai állottak. Az általában *pesti Német Színház* néven emlegetett épületet *Pollack Mihály* mester építette föl. A redut épületterveit ugyan csak ő dolgozta át, de megvalósításuk még több mint két évtizedet váratott magára: 1829-ben fogtak hozzá, és 1833-ban fejezték be.

Ez az első — már akkor Vigadónak nevezett — emeletes épület *klasszicista stílusú* volt. Középső, erősen kiugró oszlopos rizalitját\* háromszögletű oromzat — timpanon — zárta le. Pollack nagy gondot fordított a belső terek, különösen a nagyterem és a cukrászda helyiségeinek kialakítására. (A nagyterem falain 160 tükör verte vissza a 710 gyertya csillogását.)

A pesti Német Színház 1847-ben leégett, a külföldön is híressé vált Vigadó pedig az 1849. május 14-ére virradó éjszakán Hentzi osztrák generális barbár ágyúzásának esett áldozatul.

Maradványai az elkövetkező évtizedben tovább pusztultak, és amikor helyreállítására sor kerülhetett, már *más építészeti stílus vált divatosá*. A múlt század dereka után a művészetekben a

klasszicizmus helyét a *romantikus* irányzat foglalta el. Az Európán végighulámzó forradalmak nemzeti szellemének hatásaként az irodalomban, a zenében és az építészetben a népek saját történelmi múltjukat idézik. A középkori emlékek felújítása új formák alakítására hangolja az építészeket is. A klasszicista épületeknek hangsúlyosan vízszintes vonalait a *függőleges tagoltság* váltja fel. A nyugodt párkányok helyett *pártázatok*, a timpanonok helyett *szeszélyes oromzatok* épülnek, és a falnyílások aránya s formája is módosul. Érthető, hogy amikor *Feszli Frigyes*, e kor jeles építész megbízást kapott Pest város tanácsától a régi, rommá vált redutépület újjáépítésére, annak terveit már az új korszellemnek megfelelő módon készítette el.

A régiből csupán az alapzat és a pince falai meg néhány helyen a kőből, téglából emelt földszinti falak maradtak meg. A földszint fölött átvívelő boltzatok már újak, sőt néhány új alap- és pincefal is készült, hogy az átalakított alaprajznak megfelelő új felmenő falakat is elhelyezhessék. Így keletkeztek a pincében — ahol a régi és az új alépitmény találkozott —, olykor négy méter széles falak is.

Az új Redut földszinti bejáratához a dunai oldalon széles, kocsibehajtónak kiképzett árkádsor vezetett. A nagy előcsarnokból nyíló széles díszlépcsőház impozáns terét mezőkre osztott menyeyeztet fedte, falait Than Mór és Lotz Károly festőművészeknek, a Tündér Ilona és Árgirus királyfi »néphistóriáját«  
ábrázoló festményei díszítették.

A lépcsőházból folyosók ágaztak szét az oldalszárnyakba, szemben pedig az emeleten tárult elének a nagyterem. Ennek a 18,75×29,89 méter alapterületű és 21 méter magas teremnek két oldaláról nyíltok a kisterem és a büfé. A büfét Attila lakomáját, Mátyás és Holubár viadalát ábrázoló freskók (Than Mór, illetve Wagner Sándor munkái) díszítették. A nagyterem Duna felőli oldalán tükörfolyosó vezetett, és az öntöttvas keretű ablakokból nagyszerű kilátás nyílt a budai Várpalotára. A hatalmas csillárok fényében száz évvel ezelőtt rendezték meg a megnyitó ünnepélyt, s az épület azóta számtalan hangversenynek, táncmulatságnak, kiállításnak, oly-

kor történelmi jelentőségű eseménynek szolgált méltó keretül.

A Duna-part szélső házsorát annak idején még a mai Apáczai Csere János utca alkotta. A később épült és a második világháborúban jórészt elpusztult szállodasor helyén a hajók árurakodására szolgáló »rakpiac« rendezetlen területe húzódott. Emellett és a dunai házsor két-három emeletes épületei között az új Vigadó hatalmasnak tűnt fel. Két erőteljes oldalsó rizalitja között — a nagyterem, illetve a tükörfolyosó előtt — ötös ablaksor tagolta függőlegesen az épület középső részét. A nagyterem tömege még külön kiemelkedett. A függőleges tagoltság ereje is megtörte a szomszédos házsor építészeti nyugalmát. A homlokzat részletei középkori és — a magyarság keleti eredetére romantikusan utaló — *indiai, mór* stb. elemekből ötvöződtek. Újszerű volt az épületszobrászat alkalmazása is.

A szobrokat Feszl teljesen alárendelte az épületnek, miként ezeknek a középkorban is csak másodrendű, az építészetet kiegészítő, hangsúlyozó szerepük volt. Különösen érezhető ez az *Alexy Károly* (1823—1880) készítette reliefeken, amelyeknek táncoló alakjai a hengeres saroktámaszokat fonják körül. Ilyenek a főpárkány szögletes mezőit díszítő mellszobrok is, amelyek Nagy Lajos és Mátyás királyokat, Hunyadi Jánost és Zrínyi Miklóst, Széchenyi Istvánt és József nádort ábrázolták. A rizalitokat Erzsébet királyné, Szilágyi Erzsébet, IV. Béla és a török hódoltság utáni első pesti polgármester, Vabula Jakab portréi díszítették. A déli oldalhomlokzaton Árpád és Attila, az északon Mária Terézia és Zsigmond mellszobrai álltak. Az orozatokon négy címertartó alak fejezte be a magasra törő pilléreket. Lent a földszint fölötti mellvéden hat figura egészítette ki az építészeti kompozíciót. *Donáth Gyula* pán-sipos férfialakja, a Pásztoral, mellette Terpszichorénak (a tánc műsájának) figurája, *Vasadi Ferenc* alkotása, a táncot szimbolizálta. A csörgődobos Spanyol táncosnő *Stróbl Alajos* szobra volt. A Zene című szobrot *Szász Gyula* ké-

szítette, míg a következő nőalak valószínűleg *Mátray Lajos* szobrászművész alkotása. A sorban utolsó Bacchus-figurát *Stróbl Alajos* készítette.

Az 1859-ben megkezdett építkezést 1865-ben fejezték be. A munkák elhúzódsát az egykorú iratok részben a hosszadalmas szakmai vitáknak, részben a részletes tervek késedelmes szállításának, nemkülönben Feszl csekély tervezői tiszteletdíjának tulajdonítják. Pedig az építés irányítására külön bizottságot jelöltek ki, mint ez egy kéziratban olvasható: »A Redut épület átalakításával, szerkezeti tekintetből vezetés, gazdasági tekintetből pedig örökös végezt felállított városi építészeti választmány részére szálló utasítás.« A bizottság feladata a munkának »lehetőleg pontos és takarékos kivitele fölött öröködni«. Jogában állt az »alkalmatlan és engedetlen munkásokat az építés helyéről azonnal eltávolítani, és a vállalkozót ezek helyetti értelmes és képes egyének felvételére kötelezni...«

A nagy ügyel-bajjal befejezett épületet elsősorban a haladást ellenzők bírálták, no meg a vetélytárs építészek. Egyes kritikusok ítélete bizonytalan volt, mások örömmel üdvözölték a haladó szellem érvényesülését, és különösen dicsérték az épület belső kiképzését. Kétségtelen, hogy a termék pompás díszítésükkel, világításukkal kiválóan alkalmasak voltak ünnepi hangulat megteremtésére. A 85 éven át fennálló Vigadó hírnevét, tekintélyét természetesen nagyban növelték a kiváló muzsikusok — köztük *Liszt Ferenc* — szereplései is.

A második világháború idején az épület kiégett, jórészt rommá vált. A nagyterem mennyezete beszakadt, a hatalmas szegecselt rácsos vastartók (ez volt az országban az első effajta szerkezet) egy híján meggörbültek. (A megmaradt ép példányt a létesítendő műszaki múzeum kapta meg.) Vizsgálatuk bebizonyította, hogy bár annak idején statikai számítások nélkül készültek, szerepüknek tökéletesen megfeleltek. A nagyterem árkádjainak öntöttvas oszlopai

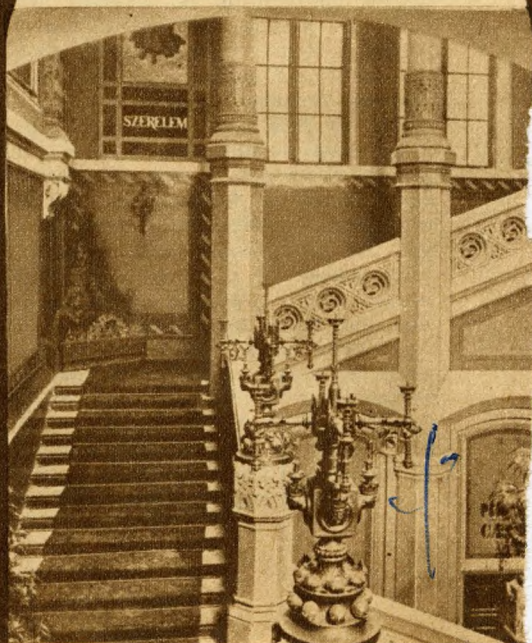
A pesti német színház  
– az egykori Színház  
(a mai Vörösmarty) téren  
(Alt Rudolf rajza, 1845)



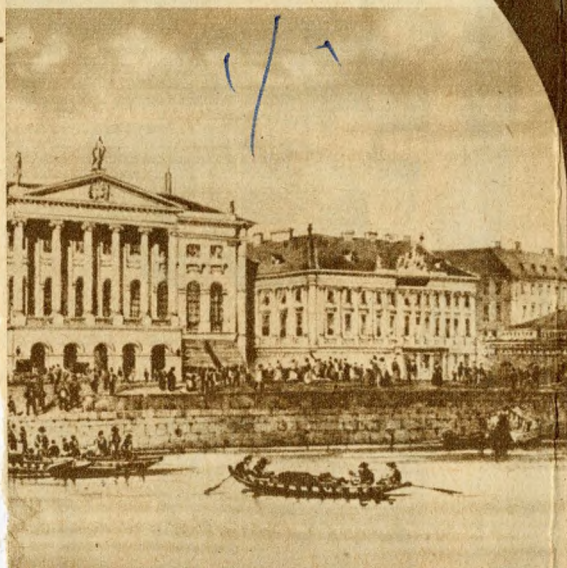
Alexy Károly szobrának  
táncoló alakjai  
a homlokzaton,  
mellette Donáth Gyula  
„Pásztordal” című szobra



A díszlépcsőház  
egyik  
részlete



A régi Redut épület  
a mai Vigadó helyén. Tőle jobbra  
a híres „Angol királynő” szálloda  
(Alt Rudolf rajza, 1845)



A Vigadó  
első emeleti nagyterme  
a második világháború előtt



pedig — elemzésük szerint — az új vasbetonfödém és fedélszék megnövekedett súlyát és a padlástérbe építendő kondicionáló berendezés terhét is elbírnák. A tetők nélkül maradt falak azonban éveken át áztak, fagytak, lemállasztva magukról a gipsz stukkódíszítéseket, a vakolatot s ezzel együtt a falfestményeket is.

Az épület helyreállítását előíró határozat ugyan már régen megszületett, de a megőrző (állagvédelmi) munkákra — a sok egyéb sürgős feladat miatt — csak 1952-ben kerülhetett sor. Az első tervekben még a Vörösmarty tér felé eső romos Haas-palota felhasználásával egy nagy zenei központ kialakítása szerepelt. Bebizonyosodott azonban, hogy a kiégett Haas-palotának újonnan való felhasználása csak gátolná a korszerű elképzelések megvalósítását. Ezután bontották le ezt az épületet, és tovább folytatták a Vigadó megmentését, azzal az elhatározással, hogy eredeti alakjában visszaállítják.

Új vasbeton födémek készültek, és az új lefedés megakadályozta a további pusztulást. A lépcsőházi freskók zöme restaurálható és az elpusztult részeket — fényképek alapján készült — új képek fogják jelezni. A büfé megsemmisült falfestményeit hasonló tárgyú gobelin helyettesíti majd. A homlokzat helyreállítását már befejezték, és helyükre kerültek az újjáfaragott szobrok is. A munkát a belső helyreállítással folytatják.

Ugyancsak elkészült a Vigadó háta mögé, a Haas-palota telkére szánt hatalmas, modern — különféle zenei intézményeket magában foglaló — irodaház terve is. Az épület hátsó szárnyai lábakon állnak majd, hogy alattuk autók parkolhassanak.

A régi Vigadó tehát nemsokára visszacapja eredeti szerepét: éttermei, kiállítási helyiségei, klubszobái, zenetermei ismét a szórakozást, a művelődést szolgálják majd, és a hosszú időre elnémult díszteremben újra felcsendül a báli muzsika.

Dr. Radnai Lóránt